

Lunsj i Tsjernobyl

Av tannlege Torbjørn Guldseth

Mandag 28. april 1986 arbeidet jeg som vanlig på tannlegekontoret i Selbu. Den vinteren hadde vi ikke hatt regn etter jul, og på formiddagen la jeg merke til at et lett duskregn falt ned på plenen utenfor. Jeg husker at jeg sa til sekretæren min: «Se, første regnet i år». En uke senere fikk vi vite at det kom fra Tsjernobyl!

Reaktoren kom ut av kontroll på lørdagen. Ni tonn med radioaktive stoffer ble frigitt i eksplosjonen og falt ned over Ukraina og Hvite-Russland. Skyer med radioaktivt innhold drev også med vinden nordover og tømte seg over Skandinavia. Norge var det landet utenfor Sovjetunionen som fikk mest nedfall, hovedsakelig cesium-137. Valdres ble hardt rammet sammen med en del trønderiske kommuner, deriblant Snåsa og Lierne.

VEIEN TIL TSJERNOBYL • I fjor høst var jeg i Ukraina og hadde søkt Innenriksdepartementet om lov til å besøke Tsjernobyl og reaktor 4. Hvor stor er risikoen undrer du? Vel, du må selv avgjøre om du tar sjansen. Risikoen blir ansett for å være minimal hvis du følger sikkerhetspåleggene og oppholdet varer bare i noen timer. Radioaktiviteten på alle overflater er skylt bort av nedbør gjennom årene som er gått. Det sies at man får i seg samme mengde stråling som ved en CT-undersøkelse. For sikkerhets skyld lånte jeg en Geiger-teller for å kunne måle bakgrunnsstrålingen selv.

Mitt reisefølge besto av en ung dame fra Canada og en kar fra Austra-

Restaurant

lia. Godt å se at det fantes flere med de samme morbide interesser. Det er 120 km å kjøre nordover fra Kiev. Etter hvert som vi nærmet oss Tsjernobyl ble det færre og færre biler å møte, og til slutt ingen. Bare forlatte landsbyer å kjøre gjennom. Det fins 186 av dem. Veien ble dårligere og dårligere etter som ingen har drevet vedlikehold på 25 år.

Før Tsjernobyl må man gjennom et check-point for å slippe inn i det som kalles *Sonen*, en sikkerhetssone med radius på 30 kilometer. Her var det nitid kontroll av pass og papirer. Turen holdt på å gå i vasken for min del. Etter at jeg hadde søkt om innreise-løyve fra Norge, hadde jeg fornyet passet mitt. Da ble det ikke samsvar mellom passnummeret og nummeret i løyvet. *Bolsjoj problema!* Slikt gir alltid vansker med politiet, men i et korrumpert land er heldigvis løsningen enkel. Jeg ga 150 hryvnja meget diskret til politimannen, og da slapp jeg inn i Sonen. Byen Tsjernobyl var i sin tid et regionalt sentrum og ga derfor navn til atomkraftverket. Reaktoren ligger i byen Pripjat 18 km lengre nord. Her

bodde 30.000 mennesker. Det var arbeiderne på verket med sine familier.

Vi kunne rusle omkring og fotografere fritt i Tsjernobyl. Forlatte bygninger og villaer med gjengrodde plener. I en hage var eplene fullmodne, men de fristet ikke. Jeg oppdaget en gammel dame som satt på trappa utenfor huset sitt. Myndighetene ser tydeligvis gjennom fingrene med at eldre mennesker flytter tilbake. Kjøretøyer og redskaper brukt til å rydde vekk radioaktivt avfall stod der. Skogen rundt reaktoren ble hogd ned, lagret i store hauger og dekket til med jord. Så det var tett mellom de uhyggelige gule trekant-skiltene som advarte mot stråling. Byen huser også heltemonumentet over de 29 brannmennene som gikk inn uten verneutstyr og slukket brannen i reaktoren. Alle døde etter bare noen uker. Monumentet har teksten «Til de som reddet verden». Teksten er veldig riktig. Hadde de ikke klart å slukke brannen og plutonium hadde blitt frigitt, ville Vest-Europa ha blitt ubeboelig. Tenk over det: Hele Vest-Europa!

Klasserom

Radiobilder

REAKTOR NR 4 • En merkelig opplevelse å stå foran reaktoren som du har sett bilde av så mange ganger. Man blir ivrig etter å få tatt det obligatoriske foto av seg selv med den som bakgrunn. Been there, seen it. Det var ikke lov å gå nærmere enn 300 meter. Et par-tre politifolk fulgte med hele tiden og passet på at vi ikke tok bilder av resten av anlegget. Reaktoren ble dekket av en sarkofag av bly og sement, og

mange mennesker ofret liv og helse i sikringsarbeidet. Først brukte de roboter til å fjerne radioaktivt materiale, men mekanismen fjusket på grunn av varmen. Sovjetregimet erstattet derfor maskinene med det de kalte for *bio-roboter*, som ganske enkelt betyr soldater. Soldatene var ikledd forklær av bly, og jobben besto av å løpe ut på taket og skyfle ned uranbiter med spade. Skiftet varte bare 90 sekunder før en

ny overtok. En utrivelig jobb, og det var sikkert så som så med frivilligheten. Sovjetstaten hadde rikelig tilgang på menneskemateriell så de lot gruvearbeidere grave en tunnell under reaktoren. I et rasende tempo gjorde de jobben med å støpe et sikringsfundament. Nå er det gått så lang tid siden ulykken at de er nødt til å bygge en ny sarkofag. Den vil dekke hele reaktoren og skal trekkes på plass etter skinner.

Sovjetmyndighetene forholdt seg tause mens katastrofen utfoldet seg. Som kjent var det svenskene som slo alarm og informerte verden. Seks dager etter eksplosjonen var det 1. mai, og partisjefen i Kiev lot gateparaden gå som normalt uten å si noe. Vinden hadde snudd, og det var regnvær slik at både deltakere og tilskuere ble direkte eksponert for nedfallet. Ingen kan si hvor mange som ble kreftsyke og døde etterpå. Alle dokumenter som kan belyse saken er forsvunnet fra arkivene. Denne partisjefen tok senere sitt eget liv.

NEDFALLET I NORGE • Situasjonen i Norge var heller ikke særlig tillitvekkende. Tradisjonelt ser våre myndigheter det som viktigst å bagatellisere og roe ned befolkningen ved katastrofer. Vi manglet et landsomfattende system for måling av radioaktiv stråling, selv om prøvesprengningene på Novaja Semlja i 1960-åra hadde gitt forurenset melk i Finnmark.

Statens institutt for strålehygiene foretok målinger utenfor sine egne bygninger i Oslo (sic). De fant ingen urovekkende verdier, og mente derfor at reaktorulykken ikke hadde konsekvenser for oss. Eneste tiltaket de gjennomførte var å heve tiltaksgrensen for matvarer fra 70 til 600 bequerell. Daværende helseminister Mork sa at «dette er slett ikke noe å bry seg om». Han burde selvfølgelig ha sørget for utdeling av jodtabletter til de som var blitt eksponert. Det kunne spart oss for mange tilfeller av kreft i skjoldbruskkjertelen. Heldigvis ante Adresseavisen i Trondheim at noe var galt, og fikk fagfolk fra NTH til å kartlegge nedfallet. De fant høye becquerellverdier i innlandsfisk, rein og sau, og Frostas salatavling måtte kasseres den våren. I Sverige antar man at 850 svensker har fått kreft som følge av ulykken. Norge har ikke gjort noe estimat.

VANDRING I PRIPJAT • To døgn etter eksplosjonen ble Pripjats befolkning på 30000 evakuert. De fikk to timers varsel og bare lov til å ta med seg private papirer. Beskjeden var at det var bare midlertidig flytting og at de snart kunne komme hjem igjen.

Å gå omkring i den forlatte byen er en selsom opplevelse. Byen ble i sin tid bygget i et skogsområde, og nå holder skogen på å ta over på nytt. Alle bygningene står til forfalls så trær og busker vokser opp gjennom hull i asfalten. Lenin-gaten er helt gjengrodd så du skjønner ikke at det har vært gate en gang. Tause bygninger som kulturplassen, hotellet, svømmehallen supermarkedet, sykehuset, fornøylesparken med pariserhjul og forlatte radiobiler. Skolebygningen der barnas

Naturen tar tilbake

bøker, penner og atlaser ligger igjen. Sterkest inntrykk er å se at alt sammen er plyndret og ramponert. Ikke nok med at alt av verdi er stjålet, men glass og vinduer er knust og inventaret vandalisert.

Et annet fenomen er at dyrebstanden har tatt seg kraftig opp, og vi kunne se sportegn etter villsvin overalt. I Hvite-Russland har de latt dyrelivet utvikle seg fritt i det kontaminerte området, så det er blitt til en gedigen dyrepark. Jeg brukte Geiger-telleren flittig i Pripjat. Det største utslaget fikk jeg på planter som hadde vokst gjennom asfalten. Det var på 12,4 millisievert.

LUNSJ I STOLOVA • Vel tilbake til Tsjernobyl fikk tilbud om å overnatte der, men det fristet ikke noe særlig. Vi takket derimot ja til å spise lunsj. Til min store overraskelse ble den servert i en autentisk sovjetisk *stolova*, som betyr kantine. Det var en morsom opplevelse å få oppleve det gamle sovjetiske kjøkken igjen. Svart brød, poteter, rødbeter, kål og løk er basisvarene. Enkel bondekost og svært mye fett på

grunn av de kalde vintre. Først fikk vi servert den tradisjonelle rødbetsuppen. Deretter sopp, feite pølser og kokt fleisk. Dessert har de ingen tradisjon for. Den canadiske damen turte ikke spise annet enn brød, mens australieren og jeg riktig koste oss med det kraftige måltidet. Vi visste at maten var hentet utenfor Sonen. For sikkerhets skyld avsluttet vi måltidet med et stort glass vodka i tilfelle vi hadde fått i oss noen «bekkereller».

Før vi kunne forlate Sonen, måtte vi gå gjennom et måleapparat og sjekke nivået på kroppens -stråling. Et spennende øyeblikk. Vakten fortalte at en gang hadde alarmen gått. Det var en hollandsk fotograf som toskete nok hadde vandret omkring i skogen rundt byen. Et besøk i Pripjat med de forlatte lekeplasser og tomme bygninger er nok en av verdens mest sære turer. Å ha sett åstedet for en apokalypse gjør et sterkt inntrykk. Opplevelsen føles trist og ubehagelig. Du griper deg selv i å tenke Hva i all verden gjør jeg her? Jeg drar helt sikkert ikke tilbake.